

COVID-19 Başta Olmak Üzere Salgınlar Sürecinde Evden Çalışmanın İşletmelerin Gelecek Stratejilerine Etkileri

Canan TİFTİK

orcid.org/0000-0002-8327-5282

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniv., Uyg. Bilimler Yüksekokulu
Asst. Prof. Dr., İstanbul Gelisim Univ., School of Applied Sciences
ctiftik@gelisim.edu.tr

Öz

Tarih boyunca yaşanan pek çok salgın iktisadi, toplumsal ve sosyal yaşamda sarması zor yaralar açmış, devletlerin yıkılma sürecini hızlandırıp feodaliteyi çökertmiş, asker sayısını azaltıp savaşların mağlubiyetle neticelenmesine zemin hazırlamıştır. Ziraat alanında istihdam olunacak eleman bulunamamasından dolayı bilhassa Avrupalıları farklı icat ve keşiflere sevk etmiştir. Muhtelif temel seviyede ziraat teknolojilerini geliştirmekle kalmamış, kişilerin pandemilerden sakınılması amacıyla şehir merkezlerinden kır ve köylere, yazlıklara göçünü ve bu yerlerde hayat alanı meydana getirmelerini sağlamıştır.¹ Dünyada ve ülkemizde 2020 yılının ilk aylarından beri yaşanan Covid-19 salgını da benzer biçimde bıraktığı derin izler sebebiyle tarihte önemli ve ciddi bir vaka olarak yerini almaya ve sosyal yaşamımızdaki tesirleriyle bir dönüşüm oluşturacak gibi görünmektedir.

Covid-19 salgınının sürecinde iş dünyasında esnek çalışma sistemine geçişte hemen hemen bir deprem etkisinin oluştuğu

¹ TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) COVID-19, Pandemi Değerlendirme Raporu, 2020.

söylenbilir. Kuruluşların iş yapma ve çalışma tarzlarında köklü bir değişiklik özelliğinde radikal değişiklikler gerçekleşmektedir. Okullar, ofisler, AVM'ler, mağazalar bomboş, kişiler evlerinde çalışıp evlerinden alışveriş yapıyor, öğrencilerse evlerinde online eğitimlerine devam etmektedir. Dolayısıyla, salgın nedeniyle zaruri olan sosyal mesafeli hayat hayatımızın seyrini ve iş yapış şekillerini tümüyle değişikliğe uğratmaktadır.

Anahtar kelimeler: Salgın, Covid-19 pandemi, esnek çalışma, sosyal mesafe, evden çalışma

The Effects of Working from Home on the Future Strategies of Businesses During Epidemics, Especially COVID-19

Abstract

Many outbreaks experienced throughout history have opened wounds that are difficult to heal in social and social life, accelerated the collapse of states and collapsed feudalism, reduced the number of soldiers and paved the way for the defeat of wars. Due to the lack of personnel to be employed in the field of agriculture, he especially directed Europeans to different inventions and discoveries. Not only did it develop agricultural technologies at various basic levels, it also enabled people to migrate from city centers to rural areas and villages and cottages in order to avoid pandemics and create a living space in these places. The Covid-19 epidemic, which has been happening in the world and in our country since the first months of 2020, seems to take its place as an important and serious case in history due to its deep traces and create a transformation with its effects in our social life.

In the process of the Covid-19 outbreak, it can be said that almost an earthquake effect occurred in the transition to the flexible working system in the business world. Radical changes are taking place in a radical change in the way businesses do and work. Schools, offices, shopping malls, stores are empty, people work at their homes and shop from their homes, while students continue their online education at home. Therefore, social distance life, which is essential because of the epidemic, completely changes the course of our life and the way we do business.

Key Words: Epidemic, covid -19 pandemic, flexible working, social distance, working from home.

GİRİŐ

Bütün dünya çapında hükümetlerin ve iş dünyasının çalışanları için Covid-19 şüphesi olmaları halinde kendilerini karantina altına alması, olmayanlar için ise sosyal mesafe kurallarına itaat etmelerini, zorunlu olmadıkça evlerinden gitmemelerini ve evlerinden çalışmaya devam etmesi tavsiye ediliyor. Bundan böyle “evden çalışma” seçenek değil artık bir mecburiyet oluyordu. Covid-19 pandemisi bitmiş olsa, sağlık krizi sona erse de bu sürecin bizlere öğrettiği pek çok dersin ve uygulamanın, bundan sonra iş ve toplumsal yaşamımızda sürekli tesirler bırakacağı aşikârdır. Bunların başında uzaktan çalışma sistemi gelmiştir: Yani yeni normalimiz “uzaktan çalışma”.

Uzaktan çalışma; tele-çalışma ve evden çalışma benzeri çeşitli terimlerle de tanımlanabilir. Evden Çalışma (Working from Home) terimi, son on senedir araştırmacılarca tartışılan ve dünya çapında

çalışma fikri olagelmıştır. Ama bu çalışmaların Covid-19 salgınıyla daha da ciddi duruma varmış ve hastalıkların bulaşıcı olma özelliğini engellemek için yararlanılan ayrı bir iş modelinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Mustajab, D. Ve diğerleri. 2020, s.13-21).Bilhassa enformasyon ve iletişim tekniklerinin yoğun şekilde faydalandığı iş sahalarından evinden çalışmaya ilişkin modelin verimliliği daha da artırmıştır (Dockery, M., &Bawa, S., 2020, s.1-5). Covid-19 neticesinde kimi şirketler geçici olarak şubelerini kapatmış kimileriye uzaktan / evden çalışmaya ilişkin yöntemle ticari faaliyetlerine devam etmeye çalışmıştır.

Teknolojik yatırımlar yapıp dijitalleşmede çok süratli yollar alan işletmeler, yeni normale kolaylıkla ahenk sağlamış, pandeminin sürecinde faaliyetlerini sürdürmüş, sürecin daha küçük zararlarla atlattığı ve yeni normale daha üstün şekilde girmiştir. Teknolojik uygulamaların zayıf kaldığı, çevrimiçi satışa ilişkin sistemiyle uzaktan çalışmanın uygulamasına yönelik hazırlıkları olmayan işletmelerse bu sürecin en çok zorlanana olmuştur. Bu salgınlar sırasında ve sonrasında, büyük ya da küçük işletmeler, kuruluşlar ve okullar, imkânları ölçüsünde iş görme ve uzaktan çalışma metotlarını bir şekilde kullanması olmazsa olmaz koşul haline gelmiştir.

1. SALGINLARIN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

Ekonomik işlemlere dönük krizler, iş ve eğitim yaşamındaki dönüşümler, salgınların yayılmasının önlenmesi için alınmakta olan önlemler kişilerin mali, toplumsal, psiko-sosyal, akli ve özel yaşamlarında etkisi bulunmaktadır (Alpago, Ö. Ü. H., &Alpago, Ö. G. D. O, 2020). Salgın vakalarının dünyada dağılım göstermiş olduğu

ülkelere ve bu ülkelerin Covid-19 salgınındaki duruşu ve yaklaşımına uygun olarak kişisel ve örgütsel sürekliliğin temininde pek çok yenilik hızlıca insanların yaşantısına dâhil olmuştur. Bunlara en iyi örnek uzaktan eğitim ile uzaktan çalışma modelleridir.

Covid-19 ve tarihteki diğer salgınlarla alakalı olarak devletlerin aldıkları tedbirler ve kaideler sonucunda mobilitenin bulunmaması, hudutların kapatılıp nakliyeciliğin durdurulması, üretime ait kapasite kullanımına sınır konması, sosyal tüketimin azalması neticesinde talebin üstünde azalmaların olmasına sebep olarak iktisadi daralmaları da yanında getirmiştir. Bu çerçevede kriz de denilebilecek Covid-19 salgını; üretim, mali hizmetler, eğitim, petrol gaz, inşaat emlak, havacılık, otomotiv, taşımacılık, turizm benzeri alanları menfi yönden etkisi altına almıştır. Salgının neden olduğu belirsizlik ortamının olmasıysa pazar oynaklığında da belirleyici olmuştur.

Örnek olarak hudutların kapatılıp uçuşa ilişkin faaliyetlerin sona erdirilmesi başta havacılıkla turizm olmak üzere pek çok sektörün menfi bakımdan etkilenmesine neden olmuştur. Sosyal kaygıların olmasıysa yatırımlar yapmaktansa kişileri nakitte kalmaları özendirilerek emlak ve otomotiv sektörlerinde talebin daralmasına neden olacak durum oluşmaktadır. Ayrıca, salgının olduğu zamanlarda en fazla gereksinim hissedilen medikal gereçler sebebiyle ilaç ve tıp sektörleri, gıda işleme ve perakendecileri, sağlık mamulleri imalatçıları, enformasyon ve haberleşme teknolojisi işletmeleri, elektronik ticaret ve ziraat sektörleri dâhil Covid-19 salgını neticesinde talep artışıyla karşı karşıya kalan başlıca sektörlerden olmuştur.

Maslow'a ait meşhur Gereksinimler Hiyerarşisindeki en esas gereksinimler hayati sürekliliği temin edecek fiziki, barınma ve

emniyetle alakalı gereksinimlerdir. Bu çerçevede insanlar, yemek, içmek, barınmak ve yaşamlarını idamesiyle alakalı gereksinimlerini gidermek mecburiyetindedir. Bu sebeple ziraat sektörü, gıda işlemeye ilişkin sektörler Covid-19 çerçevesinde artan talepleri karşılamada zorlanmaktadır. Kişilerin stokçuluk olarak da nitelendirilen gereksinimindeki veya gereksinimi olmayan mamullerden fazlasını almasından kaynaklanan fiyatların üstünde etkilemekte ki bu da karaborsacılık olarak nitelendirilen halin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ayrıca rutin hayatın sürekliliğinde hareket yeteneğinin yetersizliği bu zaman içinde e-ticaret faaliyetlerine yönelmeyi de artırmıştır. Bu sebeple kargo işlemlerinde de beklenenden fazla yoğunluklar olmuştur.

Covid-19 salgını sürecinin bütün dünya üzerinde toplu olarak bir seferberlik hali olmuştur. Diğer taraftan, sosyal yaşantıda, gelirdeki dağılımın önemsizleştiği, kişilerin evlerinden çıkmadığı ve yaşamın kısıtlandırıldığı bir süreç olmuştur. Bu sebeple Covid-19 salgınının, insanların sağlığındaki tesirlerinin yanında halkın psikolojik ve sosyolojik değerlerinde de tesirli olduğu söylenebilir. Halk sağlığını muhafaza etmek için yapılan uygulamalarda devam eden alışkanlıkların geçici olduğu nitelendirilse de salgının kalıcı biçimde değişerek süreceğinden bahsedilmektedir (TÜBA, Pandemi Değerlendirme Raporu, 2020).

Bu sebeple bilhassa başta iş hayatı ve eğitim alanları olmak üzere Covid-19 salgınından en fazla etkisi altında olan alanlarda toplumsal araştırmaların yapılması, umulmadık hallere hazır olması önemlidir.

2. EVDEN ÇALIşMA

Endüstri 4.0 etkisiyle birbiriyle bağlantılı yeni gelişmeler, salgınların sürecinin biçimlenmesinde etken olabilmektedir (Demirci, E.,2019). Covid-19 salgınıyla pek çok şirkette çalışma biçiminden mal ve hizmet pazarlamasına değin gerçekteştirilmeye uğraşılan dijital çevirim etkinlikleri bilhassa az gelişmiş ülkelerde deneyim, enformasyon, yenilik ve teknik alanlarda hızlı girişimlerin olmasına neden olmuşlardır (Stephenson, M. & Sen, N., 2020). Sistem yaklaşımı boyutunda işletmelerin de aynı kişilerdeki gibi sisteme dair bir bünyeleri olduğu dikkate alındığı zaman salgının süreci içinde yaşamda kalıp can sağlığını sürdürebilme motivasyonu gerek kişiler gerekse de işletmelerde düzeltici etkinliklere, yenilik ve türlü girişimlere gidişi başlatmıştır. Bu çerçevede dijital dönüşüm ekseninde halk sağlığını muhafaza için evden çalışma, esnek çalışma benzeri çalışma biçimleri uygulama içine dâhil edilmiştir. Böylelikle Covid-19 pandemi süreci evden çalışma iş modelinin hayata geçirilmesiyle uzaktan üretken çalışma olanağı için yeniliklerin meydana gelişi hızlanmış olacaktır (Müftüler-Baç, M.,2020).

Evden çalışma, tele çalışma, uzaktan çalışma, home ofis çalışma olarak isimlendirilen çalışma tiplerinin son senelerde yükselerek ortaya çıkmasıyla birlikte COVID-19 salgını sürecinde bu derece tehdit oluşturmamıştır. Evden çalışma, klasik iş merkezinde çalışma ortamına kişinin evinden çalışması şeklinde olmuştur. Uzaktan çalışma ise yine bireyin serbestçe kendi tespit ettiği ortamdaki çalışması manasına gelir. Uzaktan çalışma terimi, Türkiye’de 2016 tarihinde Türk İş Hukuku Mevzuatındaki değişikliklerle on dördüncü maddenin dördüncü fıkrasında’’ iş görenin, işverence meydana

getirilen iş organizasyonu sınırlarında iş görme görevini evinde veya teknik imkânlarla haberleşme vasıtalarıyla işyeri haricinde ifa edilmesi temeline dayalı ve yazılı olarak tesis edilen iş ilişkisi'' biçiminde tanımlanmıştır. (Coker, S. 2020)

Uzaktan veya evden çalışma sistemi dijital değişimi de teşvik etmiştir. Zoom ve Slack gibi uygulamalar kullanıcıların miktarını on milyonlardan yüz milyona ulaştırmıştır. Enformasyon ve haberleşme teknikleri hızlıca bir gelişim içindedir. Bireyler evden çalışmak suretiyle toplanma ve görüşmelerin dijital etkinliklerden yapmaktadır. Bu çerçevede benzer faaliyetlerin alt yapılarının geliştirilmesi ülkelere rekabetçiliğini arttırır. Dijital faaliyetlerden ve ders anlatılmasından toplantılar yapılmasına, sınavların gerçekleştirilmesinden konserler verilip müzelerin gezilebilmesine kadar yüzlerce faaliyet sayılabilir (Gupta, A., 2020, s.1-2).

Covid-19 salgını merkezli evden çalışma sistemi birtakım avantajlarını da yanında getirmiş bulunmaktadır. Evden çalışma aracılığıyla yolda veya trafikte geçirilen vakit, işyerlerindeki ölü zamanlar değerlendirilmiş olur ve verimlilik artar. Kişiler yorgunluk seviyeleri yavaşlayacağından daha hareketli duyar, aileleriyle daha fazla zaman geçirir, evlatlarla ilgilenmek, evlatların uzaktan eğitimine zaman ayırma, ebeveynlerin gereksinimlerini gidermekte vakit ayırırlar. Evden çalışmanın elastik bir bünyeye sahip olması bu kazanımları meydana getirmektedir. İşverenler için nakliye, yeme, kırtasiye, yakıt, enerji kullanımı benzeri muhtelif harcamalar azalmaktadır. Uzaktan çalışmanın arzu edilen başarısı temin edilmesinde güzel planlanıp idare edilmesi gerekir ki bu da bireyleri bu hususta yardım etmek, zorunlu eğitimleri almak ve onları

güdüleyerek kuvvetlendirmek ile yapılır (Dockery ve Bawa, 2020, s.1-5)

Ayrıca evden çalışma bizatihi görüşmemek, kâfi derecede yardım ve altyapı imkânlarının her vakit olmaması, teknik arızalar, iş hayat dengesi sorunları benzeri bazı kayıplara da sahiptir (Rubin, O., ve diğerleri, 2020, s.1-9) Neticeler, evden çalışmanın gerek iş gören gerekse de işletme için kazanımlar ve kayıplar temin ettiğini ve iş gören randımanındaki azalıştan yükümlü olduğunu ifade etmektedir. Öte yandan, pek çok iş amacıyla evden çalışma iş-hayat dengesini temin etse de evden çalışma sisteminin genellikle ret edildiği görülmüştür. Evden çalışma sisteminin, evde yürütülmesi zorunlu birden çok iş sebebiyle akamete uğraması da bu hale tesir etmektedir (Mustajab, D., ve diğerleri, 2020). Evde çalışmayla alakalı problemlerin bazısı kolaylıkla halledilebilecek yapıda iken bazısı da çalışmanın tesirini küçülten neticelere neden olmaktadır.

Tablo Evden Çalışmanın Avantaj ve Dezavantajları

Evden Çalışma Avantajları	Evden Çalışmanın Dezavantajları
<ul style="list-style-type: none">• Ev ve iş ile ilgili faaliyetleri bütünsel yürütebilme,• Esneklik, tasarruf etme,• Zaman kazanma,• Ulaşımında geçen ölü zamanı telafi etme• Rahatlık,• Esneklik,• Enerjik olma hali	<ul style="list-style-type: none">• Meslektaşları ile yüz yüze görüşememe,• Evden çalışma konusunda deneyimin olmaması,• Sosyal temasın azalması, iş yaşam dengesi sorunları,• Odaklanamama,• Evdeki ergonomi sorunları,• İhtiyaç duyulan teknolojinin ve ekipmanın yetersiz olması

Kaynak: (Rubin vd., 2020).

Covid-19 nedeniyle evden çalışan kimselerin bir kısmı kendilerini fiziki yönden çalışma arkadaşları ile meslektaşlarından ayrı tutmada zorlanmaktadır. Bununla beraber, kimi hallerde uzun süreli çalışma, geceleri çalışma benzeri faktörler stres oluşturmaktadır. Aile ve iş arası görevlerse çatışmalara neden oluşturmaktadır (Dockery ve Bawa, 2020). Kimilerine evden çalışmak, iş yerindeki

sosyal etkileşim ile birden uzun müddetli iletişim kopmaları sebebiyle yalnızlıklara sebep olmaktadır. Evden çalışmada şekilsel iletişim unsurlarından yararlanılamadığından kişiler sosyal etkileşimini yitirecekleri kaygısı yaşayabilir. Öte yandan uzun müddet uzaktan çalışma, kişiler arası etkileşimde kayıpların olmasına, uzaklaşmaya, yalnızlaşmaya neden olabilir. Bu durumda arzu edilmeyen neticeleri engellemek ve salgının sürecinin sosyal mesafe ve izolasyon kaidelerine itaat ederek sağlıklı biçimde geçirebilmek amacıyla evden çalışan kişilerin ve işverenlerin dikkate alması zorunlu olan önemli hususlar bulunmaktadır (Bouziri, H., ve diğerleri, 2020, s.1)

- Mesai arkadaşları, idarecilerle iletişim kabiliyetinin yüksek tutulması,
- Gerek olduğunda evden çalışma noktasında esnek olabilmesi,
- Evden çalışma durumunu kolaylaştıracak günlük faaliyetlerin ve e-posta iletilerinin devamlı izlenmesi,
- Günlük vaktin etkili olarak planlanıp çalışma ve kişisel saatlerin birbirinden ayrılması,
- Özveri ve düzeni sağlayacak çalışma ortamının meydana getirilmesi,
- Dikkat ve odaklanmaya ilişkin problemlerin olmaması amacıyla vazifelerin neler olduğunun tespit edilmesi ve rol çatışması olmamasına ilişkin sorumluluğun paylaşılması,
- Etik ve elverişli bilgi paylaşımları yapmak suretiyle arkadaşları ve meslektaşlarıyla iletişimin kuvvetlendirmeli,
- Evden çalıştığında kişinin işini önemli ve verimli yapmalı,
- İşe ilişkin, evden çalışmayla alakalı gerekirse yardım almalı,

- Kişilerin Covid-19 salgınında yüz yüze oldukları değişiklik ve dönüşüm unsurlarını (uzaktan eğitim, çalışmak, karantina, sokağa çıkmamak) gösterdikleri reaksiyonlar tespit edilmeli ve umulmadık hallerde kişilerin değişmeye hazırlıklı olmalarını arttırmaya yönelik önlemler alınmalıdır.

3. EVDEN ÇALIŞMA MODELİ'NE UYGUN İŞLER VE ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Covid-19 salgınıyla mücadelenin neticesi olarak bütün dünyada milyonlarca insan evinden çalışmayı sürdürmüştür. Çalışma yaşamı kişi ve ülke iktisadında önem arz eder. Bu sebeple salgınların çalışmadaki tesirini bulup incelemek siyaset üretiminde göz önüne alınması gerekir. Kuşkusuz her iş görenin evden çalışması imkânsızdır. Kimi meslek çeşitlerinde fiziki olarak işyerlerinde olmak gerekir. Bu salgında anahtar soruysa ne şekilde kişilerin-mesleklerini evlerinden yapıp yapmayacağını tespit edilmesidir (Irawanto, D. W., 2020, s.165-168).

Eğitim seviyesi yüksek, kalıcı iş akdi olan, şehre ait alanda ve büyük şirketlerde çalışanlara ilişkin uzaktan çalışma fırsatı daha fazladır. Gelir dağılımının büyük bölümündekiler evinden çalışabilme imkânındayken gelir dağılımının alt kısmındakilerin evden çalışma fırsatları daha kıttır. Ayrıca işyerlerinde PC kullanan kişiler evinden çalışması daha kolaydır. İşlerini PC'de yapanlarda fiziki ortam problem olmamaktadır (Saltiel, F., 2020). İdareciler, beyaz yakalılar, uzmanlar, akademisyenler, öğretmenler, emlakçılar, eğitimciler, sanatçılar, medya çalışanları ve çevrimiçi satış yapabilen kişiler

evlerden çalışan grubun üst sıralarında bulunmaktadır (Fadinger, H., &Schymik, J., 2020).

Aynı biçimde Deloitte (2020)'un ülkemizde yaptığı çalışmada medya, hizmet, reklam, e-ticaret, teknoloji, eğitim ve enerji alanlarının uzaktan çalışmada üstlerde oldukları neticesine varılmıştır. Diğer taraftan araştırmada uzaktan çalışma modeline geçme hızının en fazla olduğu sektörlerin e-ticaret, reklam, medya, inşaat, ilaç ve teknoloji olduğu belirlenmiştir. Öte yandan, sağlıkçılar, emniyetçiler, çiftçiler, hayati sürekliliği temin için zorunlu ürün üretimi ve dağıtımını yapan, perakendede çalışan kişilerin evinden çalışmanın oranı çok düşük kalmıştır. Finans, bilişim, sigorta, e-ticaret, eğitim, bankacılık alanı evinden çalışmaya elverişli alanlarken; tarım, perakendecilik, balıkçılık, güvenlik, dağıtım ve sağlık sektörleriyse evinden çalışma nispetinin alçak olduğu sahalardır (Fadinger, S, 2020). Şekilsel sektörlerde evden çalışma fırsatının çok olduğunu ifade etmek olasıdır (Cárdenas, J., & Montana, J., 2020, s.1-7) Evinden çalışmaya yapamayanlarda değişimli mesai çalışmaları gerçekleştirilmiştir (Dockery, M., &Bawa, S.,2020, s.1-5).

Tablo 3'te evden çalışma seviyesine en uygun olan ve olmayan birtakım sektörler yer almaktadır.

Tablo 3. Evden Çalışma Durumu ve Sektörler

Evden çalışma düzenine en uygun	Evden çalışma düzenine en uzak
<ul style="list-style-type: none"> • Eğitim hizmetleri • Profesyonel, bilimsel ve teknik hizmetler • İşletmelerin ve şirketlerin yönetimi • Finans ve sigortacılık • Bilişim 	<ul style="list-style-type: none"> • Ulaştırma ve depolama • Yapı sektörü • Perakende ticaret ve satış • Tarım, ormancılık, balıkçılık, avcılık • Konaklama, yiyecek ve içecek hizmetleri

Kaynak: (Dingel ve Neiman, 2020)

İnternet imkânları ve iş nitelikleri evinden çalışma modeli belirleyicileri arasında olmuştur. Evinde PC'si olup olmama seviyesi, internet ağlarının ülkenin genelindeki yayılımı, evinde internet ağının

var olup olmamasının da evinden çalışma ilkesinde etken olmaktadır (Tumin, S. A., 2020). Diğer yandan bir ülkenin iktisadi gelişmişlik düzeyi yükseldikçe işlerini evinden yürütebilme seviyesi de artmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler içinde fiziki ve işgücü ile yürütölen işlerin sayısı yüksektir. Bu ülkelerdeki otomasyonların bulunmaması, enformasyon ve haberleşme teknolojisine dönük noksanlıklar kişileri işyerlerinde ve sahalarda çalışmak zorunda bırakmaktadır (Hatayama, M., ve diğerleri , 2020). Ayrıca kültürel nitelikler ve alışkanlıkların da uzaktan çalışmanın uygulanması için belirleyiciliğini gösterir. Deloitte'un Türkiye için yaptığı anılan araştırmada uzaktan çalışmayla alakalı güçlükler sırala kültürel durum ve alışkanlıklar, müşteri talepleri, örgütsel yapılanmalar ve teknolojik alt yapı biçiminde olmuştur.

Evden çalışma, işe, şehre ve endüstri durumuna göre değişmektedir. Kimi kentlerde belli iş grupları daha çok konumlanır. Bu alanlarda vakaların görülmesi şirket etkinliklerinin askıya alınmasına sebeptir. Hossain ve Gallacher Kanada'daki işlerin yüzde kırk birinin evden yapıldığını bildirmiş, yüksek ücretliler ile kadınların, evden çalışma nispetinin daha çok olduğunu belirtmişlerdir. Diğer yandan, yarı-zamanlı çalışan kişiler, küçük şirketlerde çalışan kişiler, mevsimlik çalışan, diplomasız çalışan kişilerin evlerinden çalışma olanaklarının çok sınırlı ve güç olduğu işaret edilmiştir (Gallacher, G., & Hossain, I., 2020). Çalışan bireylerin akit çeşidi de iş sürekliliğine etki etmektedir Süreli akdi olanlar, kalıcı akdi olanlarla karşılaştırıldığında daha çok iş yitirme hususunda kaygı duymaktadır (Adams-Prassl, ve diğerleri, 2020).

Netice olarak, Covid-19 salgınının iş yaşamındaki tesirleri incelendiğinde adaletten yoksunlukların da salgın ile ortaya çıktığını söylemek olasıdır. Yüksek özellikli bireyler yüksek ücretlerle çalışırken işini evine götürmüş, öte yandan yalnızca temel yetenekleri olan kişiler yani asgari ücretliler işini yitirmiştir (Tumin, S. A. 2020). Evinden çalışmanın imkânı olan işlerde açık ve devamlı bir ücret kazancı bulunur. Bu hal, bu işleri yapanların korona krizinden evvel de ayrıcalıkları olduğunu ve sahip olduğu avantajları kriz anında ve sonrasında kazanca çevireceklerine inanmışlardır. Bu sebeple Covid-19 salgınının gelir dengesizliğinin nedeni olarak yalnızca halk sağlığında etkisi olmayıp çalışma hayatında da adaletsiz davranışlara sebebiyet vermiştir. Hükümetlerin meydana getirdiği destek planlarının çok geniş biçimde yapılması gerekmiştir. Çünkü birçok ülkede, Türkiye'dekine benzer yardım ve paylaşım içgüdüleri bulunmamaktadır. Kişisel niteliklerini olan kültürlerde salgın sebepli iktisadi ve toplumsal tesirler daha çok hissedilmiştir. Covid-19 salgını, fakir yerleri de daha çok etkisine almıştır. Bu yerlerde çalışanların evinden çalışma fırsatının olmayışı menfi tesiri yükseltmektedir. Bu sebeple, ayrı meslek çeşitleri yönünden yerel dengesizliklere bakmak, siyaset yapıcıların salgının neticelerini azaltmakta isabetli iktisadi politikaları belirlemede yararlı olacaktır (Irlacher, M., & Koch, 2020).

4. EVDEN ÇALIŞMANIN İŞLETMELERİN GELECEK STRATEJİLERİNE ETKİLERİ

Evden çalışmanın örgütlerin kırtasiye, yakıt, enerji, seyahat gibi muhtelif giderlerini hafiflettiğini belirtmek olasıdır. Öte yandan

salgına mâni olma hedefli karantina faaliyetleri, sokağa çıkma sınırlamaları, evden çalışma ile çalışmakta olanların mobilitesindeki azalış çevresine de pozitif tesirler vermiş ve dünya üzerindeki karbon salınımlarının düşmesini sağlamıştır (Le Quéré, C., ve diğerleri, 2020). Öte yandan iş hayatı merkezli şehirlerdeki hayatı sürdürme güçlüğündekiler evden çalışma koşullarının ortaya çıkmasıyla daha huzurlu durumdaki banliyölere göçmeye başlamıştır. Böylelikle insan kalabalığı sebebiyle uzakta bir hayat yaşamanın isteği doğmuştur (Gupta, A., 2020, s. 1-2).

Los Angeles'taki bir araştırmadaysa Covid-19 salgınının ardından evden çalışmaya ilişkin sosyal hayattaki tesirleri araştırılmış, uzaktan çalışan kişiler kent merkezi haricindeki yerleşim yerlerine göçtüklerinde kent merkezlerindeki evlerin fiyatlarında düşüş olmuş, işe gidip gelmenin oluşturduğu trafik azalmış, çevre pozitif yönde düzelmiş ve trafikteki ölü zamanlar değerlendirilebilir duruma gelmiştir (Delventhal, M. J., Kwon, E., & Park homenko, A., 2020).

Öte yandan şehir içi hareketlilik azalması trafik kazasındaki sayıların düşmesi fakat diğer yandan evinde geçirdikleri zamanın artması ise evdeki kazaların yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca çalıştığında elverişli iş şeklinin bulunmaması sebebiyle kas ve iskelet sistemi problemlerinin baş göstermiş olmasıdır. Sokağa çıkma kısıtlamaları da insanların egzersizlerini kısıtlamıştır. Kimi şirketler salgında iş görenlerini uzaktan (çevrimiçi) egzersiz programlarıyla destek vermektedir. Diğer taraftan bireysel yetkinlik programlarıyla iş görenlerini kuvvetler şirketler de yer almaktadır (Bouziri, H., ve diğerleri., 2020).

İş dünyasının çok uluslu büyük işletmelerin tabii afet ve savaş benzeri olağanüstü hallerde öteki şirketlerden daha tedbirli oldukları da salgın süresince görülmüştür. Pek çok büyük şirketlerin imalatlarında aksaklık dâhil bir sorun yaşanmamıştır. İş ve işçilerin sağlıklarını ve kontrolünü sıkı tutmuştur.

Şirketlerde beyaz yakalı iş görenler "Home Office-Ev'den çalışma" modeline kolaylıkla uyum sağlamış evden çalışma imkânı vasıtasıyla işlerinde herhangi bir aksama olamadan yürütmüşlerdir. Pek çok şirket mağazasını kapatmakla birlikte e-ticaret biçiminde satışlarını sürdürmüştür. Üstelik internetten yürütülen satışlar aracılığıyla sürecine girdiğinde nasıl olacak veya her şey normal seyrine girebilecek mi? Bunu uzmanlar da dahil olmak üzere hiç kimsenin kestirmesi mümkün olmamaktadır. Ancak çevrimiçi satışlar, e-ticaret ve dijital pazarlama gibi konseptler ve sahalar her çeşit şirketin ilk prensibi durumuna geleceğine ilişkin öngörü de bulunulabilir.

E-ticaret ve pazarlamaya ait gelecek ne yönde olacağı hususu ise değerlendirilmeye değerdir. Salgın boyunca yavaşça geriyor ama ardından değişip küçük ve e-ticarete bulunmayan "İşler normale dönecek" diye düşünüp büyük bir vakit kaybedilebilir. İşlerin hiçbir zaman normal olmayacağı söylenebilir.

Online (çevrimiçi) olarak yapılan toplantılar, ofis düzenini değiştirip değiştirmeyeceği konularına da bakmak faydalı olabilir. Covid-19 salgınının ardında da kişiler için en azından bir müddet daha kaygı sebebi olacaktır. Bu nedenle beyaz yakalı çalışanların ofis yaşamına dönüşleri değişik bir duruma dönüşebilir. Esasında beyaz yakanın evden çalışma konusunda olduğu bazı noktalar olsa da bu

durum ona büyük faydalar sağlamaktadır. Hemen hemen yirmi dört saat erişilebilir ve çalışılabilir olarak görülmeye başlanan beyaz yakalılar, ofis yaşamına dönmeyi seçecek olsa da Covid 19 salgınının ardından işletmeler en azından bir müddet daha ofis yaşamına dönmeyi geciktirebilecek gibi görünmektedir.

Covid 19 salgının ardından yeniden etkinliğe geçmeyi planlayan şirketlere birtakım öneriler sunulabilir. Şirketlerin ne türden olaylar yaşadığıyla ilgili olarak haberleşme sağlanmalı ve dürüst olunmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi Devrimine değin dünyada ticaret ve iktisadi gelişim dikkate alındığı zaman, nasıl ki uygarlıklar yüzlerce asırlık deneyimden bir asırda başka yerlere ulaştıysa, Covid-19 salgını da insanlığı uzun seneler boyunca varacağı değişimi kısa zamanda yaşaması konusunda harekete geçirmiştir. Normal koşullarda bürokratik faaliyetler sebebiyle aylar sürebilecek birçok işlem Covid-19 salgınında birkaç hafta gibi kısa zaman periyotlarında işlevsel duruma gelmiştir. Bu husus hem kamu hem de özel sektördeki statükonun değişmesi ihtimali olan bir yenilik örneği olmuştur. Schumpeter'in Yaratıcı Yıkım Yaklaşımı'nda da belirttiği üzere, yeniliğin eskiyi ortadan kaldırmak suretiyle gelişmeyi sürdürmesi ve şirketlerin bu gelişme ve değişmeye uymaları halinde olmasının bir yansımasıdır.

Salgınlarla mücadeleler hususundaki milli gayretlerin bir unsuru olarak milyonlarca kişinin evinden çalışması zorunluluğu doğmuştur. Salgının istihdam üzerindeki etkisini değerlendirmek için

önemli bir nokta, bireylerin evden çalışıp çalışamayacağı konusudur. Bu durum büyük olasılıkla yapılan işin muhteviyatına bağlıdır. Kısa zaman içerisinde yürütülen faaliyetlerin neticelerine göre eğitilmiş, şehre ait yerlerde ikamet eden, resmi bir işe sahip ve büyük bir şirkette istihdam olan kişilerin yanında toplam iş gücü gelir paylaşımında üst yerlerde bulunan kişilerin evden çalışma kapasitelerinin daha çok olduğu görülmüştür. Öte yandan genellikle kadınlar erkeklere oranla evvelden tespit edilmiş cinsiyet görevleriyle ilişkili olarak, evinden çalışabilme ihtimali daha büyük bulunduğu görülmüştür. Evinden çalışma modeli, şu anda elverişli çalışma olanakları olan şirketlere etkin bir biçimde yapılabilirken, sağlık çalışanları, imalat ve taşıma gibi tüketiciler için doğrudan hizmet sunan çalışma sahalarına uygulanamamaktadır.

Evden çalışmanın imkân dahilinde olduğu işler için sosyal mesafenin titizlikle uyum sağlanması nispeten daha kolay olmaktadır. Bununla beraber, bilhassa işin bireysel dostluk ya da özel teçhizat ve aletler gerektirmesi halinde, iş görenlerin evden çalışması imkânı olmamaktadır. Evden çalışmanın her iş gören için bir tercih olmadığı dikkate alındığında, salgınların iş görenlere çeşitli yoğunluklarda etki etmesi ihtimal dâhilindedir

Öte yandan, umulandan daha fazla devam edebileceği tahmin edilen salgınların toplumsal hayatla iş hayatında da değişikliklere sebep olacaktır. Şirketler ve çalışanlarına yeni faaliyetler ve metotlar meydana gelmesi umulmaktadır. Değişimlere hazır olma durumuysa, salgınlar zamanında insanları hareket ettirme konusunda yenilikleri ve girişimciliği harekete geçirecektir. Salgınlar sürecinde öğrenilen olaylardan ders çıkarılarak bu salgın zamanlarında dahi örgütsel

devam edilebilirliğin temin edilmesi konusunda faaliyet ve stratejiler belirecektir.

Yenilikçilik daha fazla ciddi duruma gelecektir. Yeni sektörler ve yeni iş sahaları meydana gelecek ve milletlerin kendilerinde teşebbüsü yükseltecek yatırımlara yönelimi temin edecektir. Stratejik yönetimde şirketlere devam edilebilirlik konusunda rekabet üstünlüğü temin eden stratejilerse, salgınlar ve bu salgınların ardındaki tecrübeler sonucunda dijital rekabetçilik istikametinde dönüşüm geçirecektir. Dijital rekabetçiliğin artması şirketlerin salgın dönemlerinde iktisadi kalkınmalarını temin edecektir.

İnternet tabanlı yatırımlar bilhassa uzaktan eğitim ve uzaktan çalışma benzeri yeni modellerde önem arz etmektedir. Altyapının kuvvetli olması büyük avantaj olacaktır. Salgınlar sürecinde dijitalleşmede meydana gelebilecek problemlere (siber güvenlik, güvenilirlik gibi) dönük önleyici araştırmaların da yapılması gerekecektir. Dijital değişim sürecinde Ar-Ge faaliyetlerinin hızlanması, salgınların ardından teknoloji esaslı rekabet avantajı verecek hizmet, ürün ve iş modellerini meydana getirebilecek teşebbüslere odaklanmalara prim verecektir.

KAYNAKÇA

Adams-Prassl, A., Boneva, T., Golin, M., & Rauh, C. (2020). *The large and unequal impact of COVID-19 on workers*. VoxEU. org. Library Catalog: VoxEU. url: <https://voxeu.org/article/large-andunequal-impact-covid-19-workers>.

Akca, M. (2020). Covid-19'un Havacılık Sektörüne Etkisi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 45-64.

Alpago, Ö. Ü. H., & Alpago, Ö. G. D. O. (2020). Korona virüs Salgınının Sosyo ekonomik Sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 99-114.

Bonacini, L., Gallo, G., & Scicchitano, S. (2020). *All that glitters is not gold. Effects of working from home on income inequality at the time of COVID-19. Effects of Working from Home on Income Inequality at the Time of COVID-19*, GLO Discussion Paper, No. 541, Global Labor Organization (GLO), Essen

Bouziri, H., Smith, D. R., Descatha, A., Dab, W., & Jean, K. (2020). *Working from home in the time of covid-19: how to best preserve occupational health?*. *Occupational and Environmental Medicine*.1.

Cárdenas, J., & Montana, J. (2020). *Measuring the share of workers in work-from-home and those in close personal proximity occupations in a developing country*. *Documentos Alianza EFI*, 1-7.

Coker, S. (2020). Covid-19 ve İş Güvenliği: Uzaktan Çalışma, Mondaq. *Journal of International Management, Educational and Economics Perspectives* 8(1) (2020) 71–81.

Delaporte, I., & Peña, W. (2020). *Working From Home Under COVID-19: Who Is Affected? Evidence From Latin American and Caribbean Countries. Evidence From Latin American and Caribbean Countries* (April 1, 2020). *CEPR COVID Economics*, 14, 1-30.

Delventhal, M. J., Kwon, E., & Park homen ko, A. (2020). *How Do Cities Change When We Work from Home?*. METRANS-PSR Press, 1-20.

Deloitte. (2020). *İşin Geleceği: Uzaktan çalışma sisteminde organizasyonel dayanıklılığı korumak*, Deloitte Raporu.

Demirci, E. (2019). *Endüstri 4.0 sürecinde dijital dönüşüm ve sosyoekonomik yansımalar bağlamında insan kaynaklarının dönüşümü: Disiplinler arası bir yaklaşım*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Dias, M. C., Farquharson, C., Griffith, R., Joyce, R., & Levell, P. (2020). *Getting people back into work*. IFS Briefing Note, 1.25.

Dingel, J. I., & Neiman, B. (2020). How many jobs can be done at home? (No. w26948). *National Bureau of Economic Research*.

Dockery, M., & Bawa, S. (2020). Working from Home in the COVID-19 Lockdown. *Bankwest Curtin Economics Centre Research Brief COVID-19*, 1-5.

Fadinger, H., & Schymik, J. (2020). *The effects of working from home on covid-19 infections and production a macroeconomic analysis for Germany*. University of Bonn and University of Mannheim, Germany.

Gallacher, G., & Hossain, I. (2020). *Remote Work and Employment Dynamics under Covid-19: Evidence from Canada*. *Canadian Public Policy*, 1-24.

Gupta, A. (2020). *Accelerating Remote Work After COVID-19*. Covid Recovery Symposium, 1-2.

Hatayama, M., Viollaz, M., & Winkler, H. (2020). *Jobs' Amenability to Working from Home: Evidence from Skills Surveys for 53 Countries*. World Bank Policy Research Working Paper. 9241, 1-30.

Irawanto, D. W. (2020). *Unexpected and Habit Driven: Perspectives of Working from Home during the Covid-19 Pandemic*. *Asia Pacific Management and Business Application*, 8(3), 165-168.

Irlacher, M., & Koch, M. (2020). *Working from Home, Wages, and Regional Inequality in the Light of COVID-19*. CE Sifo Working Paper, No. 8232, Center for Economic Studies and Ifo Institute (CESifo), Munich

Koren, M., & Petó, R. (2020). *Business disruptions from social distancing*. 1-15. Ar Xiv preprint arXiv:2003.13983.

Lane, I. A., Mullen, M. G., & Costa, A. (2020). *Working from Home During the COVID-19 Pandemic: Tips and Strategies to Maintain Productivity & Connectedness*. *Psychiatry Information in Brief*, 17(5), 1-4.

Le Quéré, C., Jackson, R. B., Jones, M. W., Smith, A. J., Abernethy, S., Andrew, R. M., ... & Friedlingstein, P. (2020). Temporary reduction in daily global CO₂ emissions during the COVID-19 forced confinement. *Nature Climate Change*, 1-7.

Müftüleri-Baç, M. (2020). *Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem, Covid-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar Yeni Trendler içinde*, Ankara, SAM Yayınları, 20-23.

Mustajab, D., Bauw, A., Rasyid, A., Irawan, A., Akbar, M. A., & Hamid, M. A. (2020). Working From Home Phenomenon As an Effort to Prevent COVID-19 Attacks and Its Impacts on Work Productivity. *The International Journal of Applied Business*, 4(1), 13-21.

Rubin, O., Nikolaeva, A., Nello-Deakin, S., & te Brömmelstroet, M. (2020). *What can we learn from the COVID-19 pandemic about how people experience working from home and commuting?* University of Amsterdam Press. 1-9.

Saltiel, F. (2020). *Who can work from home in developing countries*. *Covid Economics*, 7, 104-118.

Stephenson, M. & Sen, N. (2020). *How Digital Investment Can Help The Covid-19 Recovery*, Responsible Finance Forum, <https://responsiblefinanceforum.org/category/digital-finance/>

Strielkowski, W. (2020). *COVID-19 Pandemic and the digital revolution in academia and high education*. <https://www.preprints.org/manuscript/202004.0290/v1>, 1-6.

Tumin, S. A. (2020). *How common is working from home?*. KRI Discussion paper, 1-13.

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi), *COVID-19, Pandemi Değerlendirme Raporu*, 2020.

Worldometer, (2020). *Covid-19 Corona Virus Pandemic*, <https://www.worldometers.info/coronavirus/> Erişim tarihi: 30.05.2020.